

Valamikor Silenus örizte a forrásokat

Állítják egyesek, hogy Silenus volt a szatírok apja, — és ez igaz lehet. Legalábbis ő maga sohasem tiltakozott, amikor a részeg szatírok cinkosan felé mutogatták Bacchus tivornyáin. Úgy hitték — ő is részeg: kezében óriási szőlőfürtöt tartott, talán részeg volt, ha részegség az a mámor, amely a szellem készenlétéből származik; a figyelemből, az élmény fogadásának örömeiből.

Silenus már nem szerette Bacchust, mégis vele járt ünnepségről ünnepségre. Hozzá kapcsolta valami, amit az emberek olyan jól megértenek: amikor Bacchus még gyermek volt, és Dionüszosznak hívták, Silenus a karjában tartotta, hogy óvja sarutlan lábát a kövektől meg a tüskéktől. Karjai közt volt az élet, ez a védtelen nagyság; Silenus karjai nem felejtették el az átlátszóan tiszta melegséget, amely sohasem tapasztalt mozdulatra tanította őket.

Most már ő is öreg — arcán mélyen ül a nap; Dionüszos is ifjúvá érett, régi nevét talán már elfelejtette — mégis követi őt. Mit tudunk arról, miért követik egymást olyan lények, akik között látszólag semmilyen kapcsolat nincs; mit tudunk a szolidaritásról, a megaláztatás örömeiről és persze a reményről, hogy a jelenlét figyelmeztetése, az emlékezés kényszerítő ereje akadály lesz nagy örültségek elkövetésében?

Pedig Silenus nem tartozott az emlékekbe menekülőkhöz: emlékeit mindig az események megértésére használta, és főként nevetett, ha fiatalaságáról kérdezték. Úgy gondolta, fiatalasága csak arra volt jó, hogy most megértse a világot és önmagát. Mit is mondhatott volna? Pont olyan volt, mint a többi félistenek. Csobogó forrásokat őrzött néma szeretettel, s mikor a vágy arcon rajzolt a kavicsok és a fodrok közé, akkor a Nimfák után vetette magát, akik egyenrangúként fogadták, az övéi lettek, hiszen ez volt testük törvénye. Ezt mondta volna el?

Inkább hallgatott: vívdásait nem értették volna meg ivótársai, miért szórakoztatta volna őket elmúlásának bizonyítékaival, emlékeivel. Talán el sem hitték volna valamikor-volt isteni magányát, eszmélésének kérelmetlen felismerését. Ott, a források időtelenségében tudta meg a félistenek sorsát: öröklétre kárhoztatott lényként közvetlenül kell az emberek és halhatatlanok között, lelket kell vinniük az élettelen dolgokba, hogy otthonosan mozogjanak közöttük a gógós, de önmaguk nagyságától féltő istenek meg az áhitatra vágyó tehetetlen emberek.

Aki kezével követi az úrt — abból valódi ember sohasem lesz. Silenus ember nem lehetett; az emberek sem akarnak azok lenni. De mit csináljon az, aki újjai közt megérezte az úrt? Mit tegyen az, aki a semmit már magába zárta, és miközben mindenki félistenek nevezte, ő tudja, hogy a tehetetlenség már az úr részévé változtatta? Vágyait nem tapasztalhatja az öröklétre, élnie kell, s közben eloszlanak benne a dolgok, számára lassan minden egyszínűvé válik, tele lesz az ürrel, anélkül, hogy eloszolhatna benne nyomtalan. Mi legyen azzal, aki, mint Silenus, többet tud, mint amennyit tehet, s lassan a vágy meg a lehetőségek közötti szakadék puha mélységeibe elmerül?

Most unneplik: a szatírok apjuknak nevezik, cinkosan röhögnek a részeg állattestűek; úgy érzik, Silenus az övék, szakálla van és néha négy lába van, hiszen kezével marja a földet, a tehetetlen ósmasszát, aki önmaga maradni nem tud és inkább kinokát szül, semmint magának maradna. Silenus éri a Földanyát: nem tehetett másképp, fákat, forrásokat kellett szülnie, őt, Silenust és a Nimfákat, érti, de mégis homályos szemmel a lázadó dühétől; miért éppen őt, nem egy mást izzadt ki magából Gaia, miért kell őt tudnia az ő agyával, miért kell éreznie az ő ujjával a sorsot, amelyről mit sem tehet?

Unneplik a szatírok: saját magukat látják benne. A félistent, aki részegségében maga a halhatatlan mámor. S ő már mosolyog mert tudja, azt is tudja, hogyha ő is részeg lenne, ha az örök mámor részegségében lebegne, akkor maga is szatírrá változna, olyan lenne, mint azok, akik saját mítoszukban saját mítoszukat élnek, s arra rendeltettek — sohasem legyenek józanok.

Unneplik, pedig csak azt szeretnék, ha olyan lenne, mint ők: s persze olyan szeretne lenni ő maga is. Csak nem tud olyan lenni. Józanul kell látnia a mámort, még ha saját mámorra is: ez az ő silenusorsója.

Ugyan ki látott már részeg forrást, pedig a forrásban ott a mámor, a végtelen csobogás ködös és csábító öröme, ugyan ki látott már részeg nimfákat, pedig viharos forgatagban lebegővé táncolják lábukat, testüket a szélbe öntik, ugyan ki látott már részeg egeket, pedig hány zivatarban világitja világgá sorsát a foltokban elizzó nap!

Silenus látta a mámoros forrást, a Nimfát és a Napot, de ő, a mámorok öre elmenekült sorsa elől, Bacchus nyomába szegődött, hogy az emberek között vándorolva megértse valamit a világból és önmagából. Csak akkor Bacchus még Dionüszos volt és éppen Kisázsia hegyiből ereszkedett le őrvölgy népe kíséretében. Az erotika mámorát élte: az istenek azzal bízták meg, hogy adjon mítoszt az embereknek, az életöröm, a kabaságba fülő tombolás mítoszával.

Mert az emberek, amikor telítve érzik magukat szellemmel, hirtelen kételkedni kezdenek az Olümposzban, ám az istenek nem szeretik a szkeptikusokat. Ezért adják az embereknek a mítoszt: merüljenek csak önmaguk kimeríthetetlen létszó mélységeibe, találjanak feledést a széksziszre saját magukban. Az istenek önmagukba fullasztják az embereket: szeretik, ha tébolyukban csak életük tárgyának látják a többi embereket, ha érzéki örömmel falják fel egymást a táncban, a szerelemben, vagy a kéjesen testbe futó dőfészekben.

Persze, az istenek azt is tudták, hogy a mítosz az emberek vérévé válik, ha kultusz tárgyává és az ünnepek rendjében az állandóság szimbólumává teszik azt. Ezért jelöltek ki szent helyeket, szent állatokat és jelvényeket: az emberben a kultikus tárgy felidézti az önfelédte téboly mámorát, és már ott táncol Dionüszos hadatában, őrvölgy és cefatokra szagatja az út szélén áldogoló beavatlanokat.

Silenus undorodva nézte a véres látványt: nem hihette, hogy az emberek ilyen ostobák legyenek és Bacchus hadában e szelíd pásztorokból önkorbácsoló őrvölgyökké váljanak. S mégis ezt tapasztalta: ahogy elhangzott az isten hívó szava, egy cso-

mó ember hívóvá változott: feláldozta értékeit, mindazt, amiért egy életen keresztül küszködött s már rohant is a kijeláztatlan mámorba.

Mégis követte Bacchust: tudta, nem tehet mást. Nem tehet mást, mert ismeri már Dionüszos titkát, akít mítoszt teremteni küldtek az istenek az emberek közé. Döntenie akkor kellett, amikor vele indult útra, most döntésének súlyát hordozta a véres menetben. Ha a forrás félistené marad, akkor saját halhatatlanságának mítoszává válik; de ő nem akart saját mítoszává lenni. Isteni előjogairól lemondani — nem volt joga. Mit tegyen az, aki csak annyit tud, hogy mit nem kíván tenni és amit tenni kíván, ahhoz nincs joga?

Silenus most, a szatírok között inkább az emberekhez hasonlított, mint az istenekhez. Tiszteletlenül cibálták szakállát, szemébe röhögtek az emberek, akiket elkábított Bacchus szava. Rondságokat mondtak neki, részegnek látták amikor egy óriási szőlőfürtöt összepréselt ujjai között és a friss nedűt poharába felfogva ivott, egyre csak ivott. Nem félték tőle: miért is félték volna. Nyavalyás volt, öreg és tehetetlen: a gyengéktől nem szoktak félni azok, akik erősen érzik magukat, és Bacchus menetében mindenki úgy érezte, hogy nincs erősebb hatalom, mint éppen ő, a menetben tömeggé lett, személytelen-ségében istenné lett ember.

Mert önmagukkal szegényebbek lettek, most Bacchusra ruházták hatalmi képzetüket: a kelekótya isten egyre nagyobb lett szemükben, azt hitték, magukat emelik hozzá, pedig mind lejjebb jutva csak önmaguk lábnyomát érték utól. Pásztor, akire hallgatott a család, és egy-két állat is követte szavát, most, hogy lemondott önmagáról, tetteinek személyes erejéről, azt hitte, nagy ember lett, mert Bacchust követi. Persze szegénységük is sokakat a horda részévé változtatott: a tehetetlenséget leplezni, kárpótolni magát valamért, amiről tud, ami jó volna, de számára elérhetetlen — ez is a menetbe vonzotta az embereket.

És most, hogy hisznek magukban, már Silenust sem hagyják békén. Ingerlik őt, aki tehetetlen, mert tehetetlenné tette önmagát, rángatják, mert érzik: nem tud visszautálni; szánja őket, ő, a tehetetlen, s ezt nehéz volna megbocsátani. A szánalom jobban ingerelte őket, mint a korbács, amely egy-egy őrvölgy kezében majd ide, majd oda kapott s tépte a húst embertelenül, személytelenül. De hát a korbács Bacchushoz tartozott: minél méltatlanabban bánt velük az isten, minél alaposabban taposta szét sorsukat a menet, annál boldogabbak voltak: most magasra jutottak, most, mikor szagatják testüket — igazakká, az istenhez méltóvá váltak. A szánalomban saját, feledni szánt emberségüket pillantották meg, és ezért gyűlölték. A szánakozó pedig Silenus volt.

Mikor Dionüszos már meghódította Hellászt, Silenus vissza akart térni forrásaihoz. Az istenek a jelent adják a félisteneknek, s Silenus nem láthatta a jövőt, nem tudhatta, hogy Dionüszos a hódító rómaiakkal tovább menetel a történelemben s Bacchus képeben vezeti majd az ámokfutók, az önmagukat feledők hadát. Neki jó volt, hogy nem láthatta a jövőt — az embereknél nem kevésbé. Látták volna a győztes barbárokat, a Birodalom pusztulását? A máncok éltek, és mivel a ma elviselhetetlen volt számukra, boldogan rohantak Bacchus után. Silenus nem tért vissza forrásaihoz: aki egyszer része a menetnek, soha többé nem térhet vissza az ártatlan élet naiv szépségéhez.

Tudta: tudnia kell. Mindent látnia, mert a jelent kapta az istenektől, s vissza, a múltba nem menekülhet, a jövő pedig az istenek privilégiuma. De a ma, amely az övé — ez a ma egy gyönyörűsége véres menet. Ott táncol ő is, akár a nyegle kölykök, de csak a teste részeg, a szeme, a menetet látó — éber. Tudnia kell: de mit ér a tudás, mit ér, ha tudja: értelmetlen menet ez és véres is, mint minden, ami léte ellenére bizonyítani akarja létjogosultságát. Tudnia kell, de mit tegyen tudásával?

Silenust az istenek belekalkulálták a jelenbe: azt a feladatot szánták neki, hogy a menethez illő cselekvésben mindig előljáró legyen, s ezzel magyarázza az embereknek, mit is kell tenniük. A közvetítő volt Bacchus és a menethez csatlakozók között — s ő azt tette, amit istenek parancsoltak neki. De utálta magát s borzongva látta az emberek arcán saját képét. Ha nem Bacchus parancsol, akinek szüksége van követőkre, talán megöli az embereket, hogy ne mutassék mámorba firtorodva az ő képét. De hát azok egymást ölték, s ezért Silenusban feltámadt a szánalom.

Az első félisten, akiben feltámadt ez az érzés — Silenus volt. Furcsa, hogy olyan hamar elfelejtették. Vagy éppen ő kívánta ezt a feledést, amely végleg ködbe burkol embereket, tetteket, isteneket? Nem! Silenus sorsa a jelen volt, a jövő tehát nem érdekelt. Am az istenek éppen akkor tévedtek, amikor elvették tőle a jövőt s tükröt adtak neki, hogy az emberekben megpillantsa önmagát. Bármit tett, az emberek követték szavát, mozdulatait.

Silenus az istenek összes parancsait végrehajtotta, de elborzadva saját látványától, szánakozni kezdett az emberek sorsán. Nézte a gondatlan szatírokat, akik saját mítoszuk kecskelésében szökeltek időtellenül, s vágyaikban több a bohóckodás, mint a valódi kívánás. Mégis irigyelte őket. Vajon ő is szatírrá lehetne?

Pöfetegé fújta arcát, szemére húzta a mámort, s úgy forgolódott vágyait meresztve, mintha tényleg vágyai volnának. Az ide-oda ugrándozó szatírok között szökdécselt ő, a nehéz testű, mint a megszállott, akit titokzatos erők a föld és az ég törvényei ellen taszítanak. Most nem utánozták, de örültségeiben követték az embereket: Dionüszos hada két oszlopra vált szét. Egyesek az isten körül gyülekeztek, mások körülöttek, ezek is, azok is azt kiabálták, hogy ők az igaziak. Futárokat küldtek a falvakra és városokra: jön az örömök, a felejtés és a mámor istene, és jön Silenus, a nagy bohóc.

Ahogy az utakon hömpölygött a tömeg, és mindenki egyformán kiáltozott: mi vagyunk az igaziak, minket kövessetek,

B. Körössy Ibolya: Mesefigurák (batik)

DIMITRIE DANCIU 60 ÉVES

Fák között

Járok sudaras fák között —
Tünt éveim kincsét ha megtalálom.
És nem ismernek reám az utak,
És nem lelem sok volt horos barátom.

Itt vonultak derűs reggeleken
A bus juhnyájak is a fényezőltre.
Hiába törnek szépségek felé —
A súlyos agyag lelkeim zordon öre.

A délről szálló fehér madarak
Örömtől nem hoznak nékem csőrükben.
Tétován állok friss gallyak alatt,
Hallgatom, hogy nő a tavasz a rügyben.

A távolba merül tekintetem,
Keserű már az erdők néma csendje.
Az est sugaras tájai felé
Késő hívások csendülnek szívembe.

Zúg a hullám

A gázlónál hogy zúg a hullám.
Hallgasd meg, gyere közelebb.
Mint lepkeket időnk az újján
Szórja a másodperceket.

Hajolj közel, fogd ki a mélyből
A zengő gondolatokat,
S hadd fedve pillád függönyétől
A mély titokforrásokat.

Nézd, szenvedéllyel hogyan süllyed
A távolokba egy világ.
A hullámot érintse ujjad,
Daloljon századokon át.

JANCSIK PÁL fordításai

ahogy egyaránt szétépték és letiporták azokat, akik bámészan és kétkedően, de végül is elég közömbösen az út mentén álldogáltak — semmi különbséget sem lehetett közöttük tenni. Egyformák voltak: együvé tartoztak, magas erő kapcsolta észségeiket: a mítosz, amelynek egyaránt szolgái voltak. Egymást lícitálták túl, versengtek a tébolyban.

Ha eddig egyesek mértékelt tartottak, mert figyelmeztette őket Silenus szemének tisztasága, most teljesen elfelejtették magukat: marcangolták aki csak kezük ügyébe esett, véres mámorukban saját magukat sem kímélték, már berekedtek az üvöltéstől és csak hörögni meg vijogni tudtak. Ami eddig ellenállhatatlan játék volt, mely mindenkit a menethe vonta, most valamilyen előadássá változott: a piactereken a közönség körbe állva biztatta őket, ütemesen tapsolva hajszolta egymásnak a menet részvevőit.

Óriási röhögések jutalmazták a hegyes kőrme és a körmönfont érvek összecsapását. Senki sem hátrált, várta az ütést, s ha volt ereje, visszautótt, ha valaki azt üvöltötte: én vagyok az igazi, akkor nem késett a válasz: én igazibb vagyok; ha valaki elődjeire hivatkozott, akkor mások az előzők elődjeire hivatkoztak, nagyra még nagyobbab mondták, rondságra rondítva válaszoltak. Óriási röhögések jutalmazták valakit, mert a levelet zöldebbnek mondta annál, aki csak zöldek nevezte azt, megtapsolták a földet, a levegőből kifejezéseket, mutogatták a habzó szélüket, akik észlelően rohantak körbe, amíg csak össze nem estek, hogy ezzel is demonstrálják: a kör — körebb, mint a kör.

Dionüszos most maga is megrettent: nem teljesítheti feladatát, s az istenek őt is felelősségre vonják, talán számúzik a múltba vagy a jövőbe, ha nem vet véget a széthúzásnak, ha nem téríti vissza Silenust a közvetítő szerephez. Intett neki, majd figyelmeztette: nem tehet mást, mint amit számára kijelöltek az istenek: nincs joga a mítoszra mítosszal válaszolni. Nem lehet szatírrá sem: Silenusnak silenusi feladatai vannak. S mikor az nem hallgatott rá, dühösen ütelegni kezdte.

Ahogy Dionüszos csapásai húsába téptek, Silenus jól érezte magát; magasztosnak érezte véző önmagát. Azt szerette volna mondani: nézzétek, emberek, értéket áldozom fel magam, mártír vagyok, szeressetek. De csak dörgő tapsvihart hallhatott s önfelédte vihogást. Azt szerette volna mondani: ne felejtsetek Dionüszostól, ha menet nélkül marad, ha elhagyják az embereket, ő sem hatalmasabb, mint a táncoló pásztorok. De hiába mondtott bármit, mert a pásztorok azt kiabálták, hogy ők Dionüszosibbak, mint maga az isten, ők hatalmasabbak, mint maga az isten, ők istenebbek, mint bárki az Olümposz lakói közül.

Ez térítette magához és nem Dionüszos figyelmeztetése és a reá mért ütegek. Ismét döntenie kellett: az isteneket szolgálva megpróbáljon saját maga lenni, ravaszban megtevesztve őket, szemében őrizve a látók józanságát, vagy adja át magát szerepének, felejtse el kételyeit, éljen, ahogy élniük kell azoknak, akik megtanultak engedelmeskedni, mert gondolkodni fásztos és kellemetlen. Saját mítoszává válni nem tudott: az eleven életet kapta cserébe; mítoszra mítosszal válaszolni méltatlan volt hozzá, ahogy méltatlan az emberek számára is. Mit tegyen? Parancsnak engedelmeskedve vállalja a kívülállás bölcsességét?

Aki parancsnak engedelmeskedik, nem lehet kívülálló, és mindenki parancsnak engedelmeskedik, Silenus is. Csak csapda a kívülállás mítosza, ismét csak csapda: a mítoszra mítosszal való válasz csapdája. Illúzió; fizetni kell érte. A látvány tehetetlen befogadásával, az egyedülléttel, a fáradsággal, amit az alkalmazkodás árca okoz: mert színelni kell a kívülállónak, ő csak saját magának áll kívül, de mások számára mindig ott lesz, ahol van, mindig parancsnak engedelmeskedő, parancsot követő.

Mit tegyen Silenus, aki benne van a menetben, érvényesek rá a mámor és a parancs törvényei, de józan a szeme? Döntött: elmondja az embereknek, hogy milyenek, igen, milyenek ők, a mámorosok, a mámorban. Reájuk mutat: nézzék csak magukat. A mából a jelenbe tereli őket: ne csak nézzék, de lássák is magukat. Elmondja az embereknek, hogy véreznek, de valahol az erdőben és az erdő körül gyógyfűveket találnak, amelyekről tudnak is, csak akarattal elfelejtették.

Amikor kiröhögtek, hogy magát mutogatja, akkor igazuk volt: nem volt sem jobb, sem szebb, sem igazabb a többiek-nél. Most nem röhögnek rajta: egyesek gyűlölik, mások viszont a tócsák vizébe pillantanak és észreveszik saját arcukat. Egyesek tovább őrvölgyenek, mások szétszélednek gyógyfűvet szerezni. Silenus pedig int nekik: csak menjenek, és mondják el mindenkinek: Bacchus nem más, mint a felejtés, a mámor mítosza. Fején koszorú: ő isten; kezében aranyos pohár, szemében a jövő szikrája, ő, Bacchus a jövőben él, tudja, feljegyzik tetteit, nem feledkeznek meg róla azok, akik küldték. De az emberek? Nekik egy életük van, mámorukban csak önmagukat fosztják ki, a ma az övék, amit felenné csak tettekkel tehetnek. Talán, ki tudja, minden az övék lehet, de csak a jelenben élhetnek.

Silenus most boldog volt: valami olyat érzett, ami megmagyarázhatatlanul a forrásokra emlékeztette. Elégtételt talán, hogy éppen ott csobog, ahol csobog és tudja magáról, mi a feladata: szembeállni saját mítoszával és fennmaradni az istenek mámorba kábító mítoszai ellenére is. Azután csendesen megszünt Silenus, hiszen nemcsak feladatait teljesítette, hanem kötelességét is.

BRETTÉR GYÖRGY